

de schouw

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

herfstschauw 1975

22e jaargang nr. 3
21 september 1975

INHOUD

- 81 Vrijwilligers
Vrienden van de Hoge Veluwe Ir. S.H. Visser
- 82 Barbara Hepworth D.B.E. 1903-1975 .. Dra. E. Joosten
foto's: Rijksmuseum Kröller-Müller
- 85 Tentoonstelling Wildbeheer 1975
afbeeldingen uit: 'Het Edelhert', zomer 1975
- 88 Plagen op De Hoge Veluwe Dr. A.D. Voûte
- 90 Het oudst bekende voorwerp
van De Hoge Veluwe Drs. J. de Gooyer
- 92 Serenade in de Wildbaan W.H.B.
- 92 Jeugdactiviteiten
- 93 De eerste Jeugd Hoge Veluwedag Petra van Namen
- 93 Uit het maandverslag van het park
foto: J. van der Schoor
- 96 De Wildbaan gesloten
- 97 Gedrags-onderzoek aan vossen op de Veluwe. H. Nijland
foto: R.I.N.
- 99 Hoge Veluwe Fietstocht
- 101 Wolfsklauwen M. Dijkstal
afbeeldingen uit: Hei en Dennen en Die natürlichen
Pflanzenfamilien, I. Teil
- 103 Museumnieuws
foto: Rijksmuseum Kröller-Müller
- 104 De Vijftiende J. Kammeijer

de schouw

Orgaan van de Vereniging 'Vrienden van De Hoge Veluwe'

Redactie: Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Mevrouw W.M.C. Vogelzang-Gieske, Ir. W. James.

Alle correspondentie aan: Redactie van De Schouw, p/a Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Zonneheuvelweg 20, Oosterbeek.

Vaste medewerkers: Mejuffrouw M. Dijkstal, Jkvr. E. Feith, Mejuffrouw W.A. Laseur, de heer E. Beumer en de Fotowerkgroep.

Alle kopij zenden liefst getypt in twee-voud 5 weken vóór de seizoenswisseling. Kopij wordt alleen op verzoek teruggezonden.

Foto omslag:
Ton Berends

Vrijwilligers Vrienden van de Hoge Veluwe

Ir. S.H. Visser

De Stichting het Nationale Park „De Hoge Veluwe” vierde onlangs zijn 40-jarig bestaan. Aan dit feit werd een ruime aandacht geschonken door pers, radio en t.v.

Een en ander heeft ertoe geleid, dat het bezoekersaantal weer een stijgende lijn gaat vertonen. En dat is zeer belangrijk voor het voortbestaan van onze Stichting als een onderneming met een particuliere signatuur. De voornaamste bron van inkomsten wordt immers gevormd door de entreegelden.

Daarom zullen wij, ook in de toekomst, veel aandacht moeten besteden aan een goede voorlichting. Onbekend maakt immers onbemind.

Gelukkig worden wij op dit punt voortreffelijk bijgestaan door de heer W. Alings.

Als adviseur van Bestuur en Directie waren het zijn initiatieven, die de recente jubileumviering tot een succes hebben gemaakt.

T.a.v. het voortbestaan van het Nationale Park als een zelfstandig instituut behoeven wij ons geen zorgen te maken, indien de belangstelling van het publiek niet verflauwt. Optimisme is gerechtvaardigd, gezien het resultaat van de gevarieerde jubileumviering en goede voorlichting blijft dus geboden.

Ook verwacht het Bestuur een versterking van de positie van ons Nationale Park door de samenwerking met de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten, waartoe onlangs werd besloten.

Een zeer bijzondere plaats in het bestaan van ons Nationale Park wordt ingenomen door de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe.

Uw vereniging heeft een vaste plaats in het Algemeen Bestuur van ons Park. Uw voorzitter, de heer Kramer, is een van onze voornaamste en actiefste medeleden, op wie nimmer vergeefs een beroep wordt gedaan. Hij is de representant van „de Vrienden”, die zich lange jaren hebben beijverd steun te verlenen aan de doelstellingen van het Nationale Park, zoals deze door het echtpaar Kröller-Müller in onze grondregelen zijn vastgelegd.

Ik noem slechts de totstandkoming van het bezoekerscentrum „de Aanschouw”; de vele werkgroepen; de organisatie van de Hoge Veluwe-dagen; de natuurpaden en nog véél meer, waardoor wij door „de Vrienden” met raad en daad werden en worden gesteund.

In het bijzonder wil ik ook noemen de vele leden, die als vrijwilligers hun arbeidskracht beschikbaar stellen in „de Aanschouw”, in veld en bos en dat vaak in regen en wind.

Echte vriendschap openbaart zich méér door het doen dan door het praten, en is daardoor zeldzamer dan men wel eens denkt.

Deze echte vriendschap wordt ons gegeven door uw vereniging en uw leden. Daarvoor onze hartelijke dank.

Barbara Hepworth D.B.E. 1903-1975

Dra. E. Joosten

Dame Barbara Hepworth en minister Vrolijk bij de opening van haar tentoonstelling in Otterlo, 1965

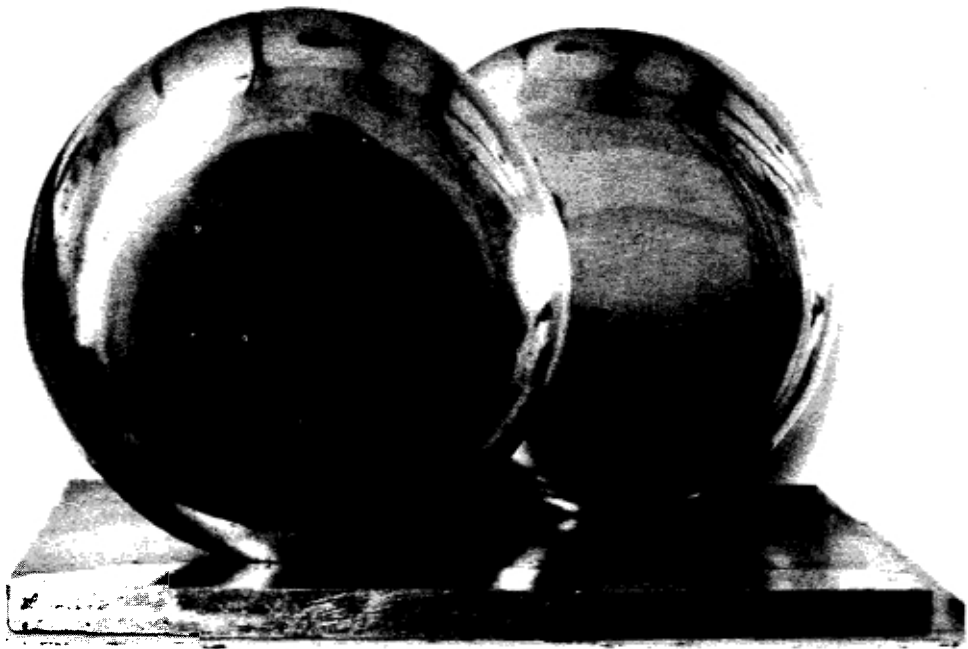
Op 21 mei stierf in haar studio te St. Ives (Cornwall) Dame Barbara Hepworth. Het Kröller-Müller museum bezit 14 beelden van haar (waaronder drie schenkingen) en 6 tekeningen; in 1965 werd het Rietveld Paviljoen in het beeldenpark geopend met een grote overzichtstentoonstelling van haar werk, die ten dele in en om het paviljoen, ten dele in de museumzalen werd gehouden.

Het Kröller-Müller museum was bovendien het eerste museum op het vasteland dat beelden van haar aankocht (het grote marmeren beeld 'Pastorale' en de houten 'Totem', beide verworven in 1954). Deze aankopen werden in rechtstreeks contact met de kunstenaar tot stand gebracht door A.M. Hammacher, de toenmalige directeur van het museum, die evenals de engelse

kunstercritici Herbert Read, Adrian Stokes en J.P. Hodin tot de vroege publicisten over haar werk behoorde.

Het lijkt misschien wonderlijk dat pas na de oorlog van 1940-'45 in Nederland door een enkele kunstercriticus het contact gelegd werd met kunstenaars als Hepworth, Henry Moore, Ben Nicholson, die toch alle drie al in 1932 tot ingrijpende, beeldende vernieuwingen kwamen, maar het duurde lang voor naast de contacten met Frankrijk, België en Duitsland hier ook aandacht ontstond voor de contemporaine kunst in Engeland: er is werk van Hepworth en Moore in de tentoonstelling 'Abstrakte Kunst' in het Stedelijk museum in 1938, maar het was de onvolprezen British Council, die na de oorlog de luiken opende. (Hepworth en Nicholson zelf bezochten overigens al in 1932 buitenlandse kunstenaars als Brancusi, Picasso, Braque, Sophie Täuber en iets later ook Mondriaan.) De relatie tussen kunst, natuur en architectuur die heel sterk beleefd wordt door allen die toeven in het Kröller-Müller museum, was ook voor Barbara Hepworth een levend gegeven: bij haar bezoek aan Otterlo, bij de opening van de tentoonstelling in mei 1965, maakte het Rietveld Paviljoen zo'n sterke indruk op haar, dat zij een jaar later een marmeren beeld met vier cirkels 'opdroeg' aan het paviljoen. De huidige opstelling van een groep van vijf van haar beelden op een grote open plek tussen de rhododendron-struiken, heeft voor ons een sterke relatie met de wijze waarop haar beelden her en der staan opgesteld in haar tuin in St. Ives.

Dit gevoel van relatie met Rietveld's architectuur heeft waarschijnlijk in hoge mate te maken met de afmetingen (ook de hoogte) der ruimtes, de geschakeerde openheid naar de buiten-omgeving (door openingen, glaswanden en geperforeerde betonstenen) en de wijze waarop de centrale binnenruimte, de galerijen en de grasvelden er omheen, ritmisch met elkaar verbonden zijn. In haar eigen beelden zijn al deze Rietveld-gegevens terug te vinden: de doorborende vorm (al sinds 1931) waarbij de vorm van de opening,

Barbara Hepworth - Discs in Echelon, 1935 (in 1968 geschonken aan het Kröller-Müller Museum)

het verloop en de textuur van de wand der opening heel belangrijk zijn; de beelden met snaren waardoor de ruimte als het ware gezeefd wordt en waardoor de binnenruimte op transparante wijze beschut wordt (vanaf 1939, het Kröller-Müller museum bezit hier helaas geen voorbeeld van); en het verschil in kleur tussen buiten- en binnenwand: in haar bronzen beelden is de wand der openingen vaak blauw-groen, in de houten beelden vaak wit. Het thema van een losse 'inner form' die rust in een beschermende grote vorm (een thema dat rond 1960 optrad), kan ieder op eigen wijze herbeleven die in het Rietveld-paviljoen loopt, staat of zit: de harmonische verhouding (de balans) van menselijke maat en vorm tot Rietveld-ruimte heeft een sterke verwantschap met de menselijke maat, de gedifferentieerde harmonie

die de beeldhouwster in haar werk zocht, of liever telkens weer veroverde. Voor iemand die haar niet gekend heeft zal het bijna niet mogelijk zijn om in contact met deze zeer gave sculpturen tot een benaderend vermoeden te komen van de grote nerveuze spanningen waarin het werk ontstond.

Telkens weer komt in haar tekst in de film die van haar in haar atelier en in de omgeving van St. Ives gemaakt werd, het woord 'texture' terug: het aanraken en voelen van de rotsen, van de stenen aan de kust, de aanraking van beitel met marmer, van penseel en potlood met papier, het ritme van de aanrakings-beweging – dat gaf haar kracht en daardoor wordt het beeld en de tekening bepaald, ook al leefde de totale vorm als idee gaaf en sterk in haar gedachten vóór ze begon. Dat hierin veel reminiscenties aan na-

tuurindrukken werden verwerkt, is duidelijk: schelpen, stenen, golven, de ronding van een baai – bij Delphi bijvoorbeeld – de ruimte van het openluchttheater bij Epidauros (in 1954 ging zij naar Griekenland) en bovenal het engelse landschap, van Cornwall waar ze van 1939 tot aan haar dood woonde, en van Yorkshire waar ze opgroeide. Altijd zijn er lijnen van haar werk, dat al in 1931 'abstract' werd, naar waarnemingen en vorm-belevissen in de natuur. In plaats van echter altijd weer te willen zoeken naar de oorspronkelijke 'voorstelling' zouden de beschouwers moeten accepteren dat die oorspronkelijke

Barbara Hepworth - Totem, 1953

voorstelling geabsorbeerd en 'gemetamorphoseerd' werd in het creatief proces. Dit creatief proces speelt zich af in de persoonlijkheid (het wezen) van de kunstenaar en in het ontstaansproces van het werk – het is ontoegankelijk voor de beschouwer, die het slechts intuïtief, vanuit eigen associaties (die vaak volkomen verschillen van de associaties van de kunstenaar), kan benaderen. Maar, aan de andere kant, en hoe paradoxaal het ook lijkt: wanneer de beschouwer deze eigen, vrije benadering niet aandurft en in de (historische, materiële) feitelijke gegevens blijft steken, komt het contact niet tot stand en blijft het kijken letterlijk oppervlakkig.

In de laatste jaren van haar leven kwam telkens weer het thema der vorm-groepen terug (o.a. in *the Family of Men*, 1971). Van 1932 af blijkt uit haar werk hoezeer zij zich bewust was van en gefascineerd werd door de werking die vormen ten opzichte van elkaar hebben, hoe een minieme wijziging of kanteling een totaal ander beeld oproept: niet alleen bij glanzend metalen vormen die elkaar reflecteren, of bij stenen vormen, die door licht en schaduw verbonden worden, maar ook bij bronzen vormen die pas in relatie met elkaar ten volle tot leven komen. (Het bewegen van mensen dat ze in 1950 op de Piazza S. Marco in Venetië – verrukt – waarnam, was daarbij een heel sterke belevenis, maar het overhelder gevoel voor relaties was er altijd.)

Eens maakte ik mee, dat de leden van een Culturele Commissie opgewekt en hartelijk begonnen te lachen, toen een belangrijk kunstenaar hun schreef dat hij het erg druk had Barbara Hepworth maakte van 1925-'69 (toen werd het 2de deel van de oeuvre-catalogus gepubliceerd) 500 beelden, waarvan zeer vele in marmer en steen, en ruim honderd tekeningen; in een uiterste concentratie en een uiterste discipline, geheel gericht op of liever: door, haar werk. In deze beelden zet haar leven zich voort, in St. Ives en in Otterlo, en in zoveel andere particuliere en openbare collecties over de hele wereld.

Tentoonstelling

Wildbeheer 1975

In Berg en Bos te Apeldoorn werd gehouden van 20 juni t/m 6 juli de tentoonstelling Wildbeheer 1975.

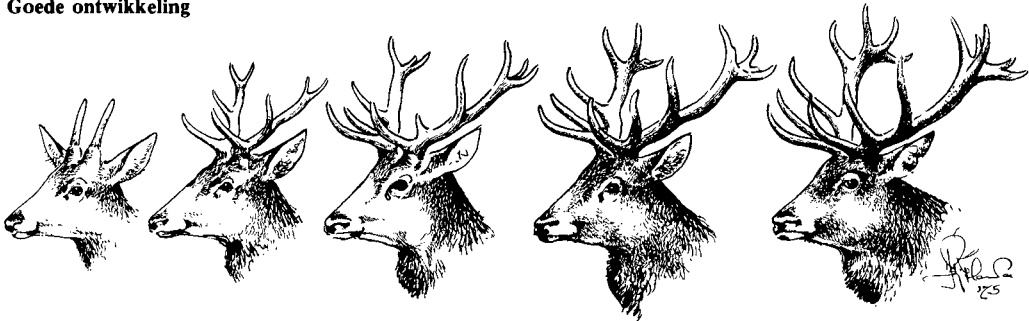
De voorzitter van de Stichting Wildbeheer Veluwe, de Heer Eshuis, gaf tijdens de persconferentie een duidelijke uiteenzetting over doel en opzet van deze tentoonstelling.

Men wilde het publiek laten zien welke problemen zich voordoen bij het behoud van het wild op de Veluwe. Het wild is een kostbaar nationaal bezit, wat tot uiting moet komen in de opzet van de landschapsparken, die men wil gaan vormen.

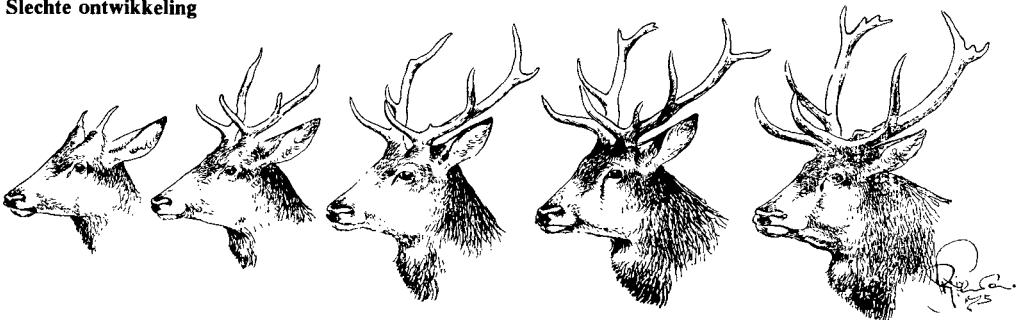
Noodzakelijk voor het behoud van het wild zijn grote leefgebieden; een gerichte recreatie; een betere zonering van de rustgebieden en het weren van gemotoriseerd verkeer in deze gebieden. Voorts moet men zorgen voor een verruiming van het voedselaanbod. Dit kan gebeuren door meer gevarieerde aanplanten en voederakkers. Ook het laten staan van oude en holle bomen als nestgelegenheid moet gestimuleerd worden.

Verder is een juist beheer zeer belangrijk. Hiervoor is toezicht nodig; het voorkomen van stroperij; bijvoeren op de juiste wijze;

Geweiën van de eerste kop tot volwassen
Goede ontwikkeling

Geweiën van de eerste kop tot volwassen
Slechte ontwikkeling

afschieten van zieke en oude dieren om de stand op peil te houden.

Tot nu toe drukken de kosten van dit alles op de jagers. Dit kan echter door de verhoging van de kosten niet blijven doorgaan. Bij de oprichting van de landschapsparken zal hier rekening mee gehouden moeten worden.

De tentoonstelling gaf een prachtig overzicht van al deze punten. Het mooie diorama gemaakt door de Heer Russ uit Holten liet de vogels en zoogdieren zien, die nog op de Veluwe worden aangetroffen.

Volgende stands vertoonden de leefwijze; de bedreiging en wensen voor het toekomstige beheer van het wild.

Alle in 1974/1975 bemachtigde trophoeën waren te zien, waarbij een beoordeling gegeven was of het afschot al dan niet in het belang van de fauna was geweest. Dit laatste gebeurt al jaren onder auspiciën van de Nederlandse Jagers Vereniging en heeft tot een grote verbetering van de wildstand geleid.

Mooi waren de exposities van de Nederlandse jachtschilder Rien van Poortvliet en de foto's van bekende wildfotografen.

Ook de foto's ingezonden n.a.v. de amateurfotowedstrijd „De Veluwe natúúrlijk” waren tentoongesteld. Er waren afschrikwekkende voorbeelden van ontluistering van de Veluwe uit het oogpunt van natuurbehoud te zien, het onderwerp voor deze wedstrijd.

De tentoonstelling was opgezet door de dit voorjaar opgerichte Stichting Wildbeheer Veluwe. Deze privaatrechtelijke stichting was nodig om een betere studie te kunnen maken van plannen voor het wildbeheer. Tevens moet onderzocht worden, wat redelijkerwijs door de particulier betaald kan worden en wat door de overheid, waarbij boer en recreant betrokken kunnen worden. De expositie werd mede georganiseerd door reeds bestaande verenigingen, zoals de Veluwe afdeling van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging en de Vereniging tot behoud van het Veluws Hert. Veel andere

groepen gaven hierbij nog hun medewerking. Na afloop van de persconferentie werd aan de deelnemers een bustocht aangeboden, waarbij men het wild op Het Loo te zien kreeg.

Zo'n bustocht, door de meeste natuurliefhebbers verfoeid, speelt tegenwoordig toch een grote rol in het opvangen van recreanten. Zonder het wild te verstoren of schade aan bos en hei te veroorzaken, zien zij een mooi stuk natuur met nog uitleg erbij van iemand, die opgegroeid is in de Veluwse bossen en een 'groen' pak draagt, en het dus weten moet.

Plagen op De Hoge Veluwe

Dr. A.D. Voûte

Konijnen

In de dertiger en veertiger jaren was De Hoge Veluwe voor een ieder, die belangstelling had voor insectenplagen of voor het schadelijke optreden van konijnen, een waar dorado. Bij het aanplanten van bossen moest voortdurend rekening worden gehouden met de talrijke konijnen en loof- en naaldhoutbossen werden keer op keer kaalgevreten door verschillende soorten van insecten, waaronder de dennenbladwespen en de eikenbladrollers bijzonder actief waren.

Konijnen kwamen talrijk voor en zij werden zo goed mogelijk in toom gehouden door de jacht. In de omgeving van Otterlo was het in de eerste plaats de stroperij, die de konijnen op een laag niveau hield, maar in ons Nationale Park werd deze vorm van jacht niet erg op prijs gesteld. Jagers en wildschutten waren hier actief en het resultaat van hun werkzaamheden was redelijk te noemen.

Toen de oorlog uitbrak en wij door de Duitsers werden bezet, was het met de stroperij afgelopen en moesten ook de meeste jagers hun geweren inleveren. De Hoge Veluwe werd een elitejacht voor de bezettende overheid. Voor het park als zodanig was dit bepaald geen slechte ontwikkeling. Weliswaar werd een gedeelte tot vliegveld gemaakt, maar de rest kon goed worden beheerd.

Toen de stroperij ophield en de jacht werd beperkt, zou men hebben mogen verwachten dat de konijnen sterk in aantal zouden toenemen. Zij immers werden in hun aantal beperkt door de jacht in welke vorm dan ook. Zonder jacht zouden zij zich vrijwel onbeperkt kunnen vermeerderen en konijnen krijgen veel jongen. De mogelijkheid voor een sterke groei van hun bevolking was dus zeker aanwezig.

Gedurende de oorlogsjaren richtte de belangstelling zich niet speciaal op de konijnen. De grote toeneming in hun aantallen vond niet plaats, zodat er geen reden bestond

om zich speciaal met deze dieren bezig te houden.

Toen de oorlog voorbij was kwam men plotseling tot de ontdekking: er zijn bijna geen konijnen. Wat men zou hebben mogen verwachten was niet gebeurd, integendeel, de stand van de konijnen was extreem laag. Wat er wel waren, dat waren de vossen. Zij waren ongekend talrijk. Ook op hen was maar weinig jacht gemaakt, zodat zij zich vrijwel onbeperkt hadden kunnen vermeerderen. Naast muizen vormen konijnen hun stapelvoedsel en in het begin van de oorlog moeten zij een gouden tijd hebben gehad. Zij hadden volop voedsel en hun sterfte was gering. Er kwamen dus veel jongen tot volwassenheid, die zich wederom konden voortplanten.

De groter wordende vossenbevolking zal steeds meer konijnen als voedsel nodig hebben gehad, totdat het toch werkelijk niet geringe vermogen tot voortplanting van de konijnen onvoldoende werd om het verlies door deze vretterij te compenseren. De konijnen gingen achteruit in aantal, aanvankelijk zal dat langzaam zijn gegaan, later sneller en sneller, totdat alleen sterke en slimme konijnen overbleven, die bovendien nog een verborgen levenswijze gingen voeren.

Toen de oorlog voorbij was, waren er dus te veel vossen en maar weinig konijnen. De vossen kregen het niet best en velen verkeerden in een slechte voedingstoestand. Dat zij zich onder die omstandigheden aan kippen gingen vergrijpen, ligt voor de hand. Zij braken een paar maal in een kippenhok in, wat tot gevolg had dat men de aantallen vossen drastisch ging beperken. Kippen en konijnen voeren er wel bij. De konijnen namen weer in aantal toe en wel zodanig dat b.v. op de Kompagnieberg de hei vrijwel geheel werd afgevreten.

Kort hierna verscheen de myxomatose, die de konijnen telkens weer tot een extreem laag niveau terugbracht en ons tot dusverre in feite van deze plaag heeft verlost.

In hun optreden lijken vos en myxomatose wel iets op elkaar. Wanneer de konijnen-

stand zeer hoog is, krijgen de vossen de gelegenheid zich snel te vermeerderen en een hoge bevolkingsdichtheid te bereiken, waarna de konijnen tot een laag niveau van hun bevolking worden teruggebracht. Dit hebben we gezien na de oorlog in de omgeving van Otterlo. Hoe hoger het konijnenniveau, des te meer vossen kunnen zich ontwikkelen. Worden de konijnen korter gehouden, dan zullen zich minder vossen ontwikkelen, dat wil zeggen: de vossenstand blijft laag. Maar dat heeft weer tot gevolg dat de vos de konijnenstand veel minder omlaag zal kunnen brengen. We mogen verwachten dat onder deze omstandigheden er een evenwicht ontstaat tussen jacht, konijn en vos: een matige jacht bewerkt een betrekkelijk lage konijnenstand met een gering aantal hierop jagende vossen.

Bij de myxomatose zien we hetzelfde. Hoe meer konijnen er zijn, des te meer worden er ziek en daar de infectiekans o.m. afhangt van het aantal ziektekiemen en dit aantal weer van het aantal zieke konijnen, zal in een dichte populatie de ziekte zich sterk uitbreiden en ten slotte de gehele populatie met de ondergang bedreigen.

Inderdaad wijzen de waarnemingen in deze richting. In gebieden met zeer veel konijnen werden deze dieren door de myxomatose vrijwel uitgeroeid en het duurde dan vaak een aantal jaren voordat zich een nieuwe populatie had opgebouwd. Deze kon zich rustig ontwikkelen omdat de ziekte als gevolg van de lage konijnendichtheid na de epidemie uit het gebied was verdwenen.

In terreinen waar de konijnen door een intensieve jacht laag was gehouden, werd elk jaar een tamelijk hoog percentage van de konijnen door de myxomatose gedood, vaak een 50%, maar de konijnen konden zich handhaven en de ziekte verdween niet uit het terrein.

In terreinen met een uiterst lage konijnenstand kon de ziekte zich niet handhaven. De weinige konijnen bleven goed gezond.

Het bovenstaande werd waargenomen in de periode toen zich nog geen resistentie tegen

de ziekte bij de konijnen had ontwikkeld. Het lijkt er op dat dit thans aan het veranderen is, hetgeen tot onverwachte resultaten zal kunnen leiden.

Soortgelijke relaties als die, welke hierboven is beschreven tussen vos en konijn, is ook bij andere diersoorten waargenomen. Een mooi voorbeeld levert het Paul Krügerpark in Zuid-Afrika. Toen het park werd gesticht, lag het in de bedoeling er een hoefdieren-reservaat van te maken. Hiertoe moesten de leeuwen worden uitgeroeid. Dit laatste lukte echter niet. Naarmate er minder leeuwen kwamen, nam de hoeveelheid voedsel voor deze dieren toe – er kwamen meer hoefdieren tegenover minder leeuwen. De worpen van de leeuwen werden groter en er kwamen meer jonge dieren tot volwassenheid. Bovendien werden de dieren schuwer. Men kan dit stadium vergelijken met de periode waarin de vossen zwaar werden bejaagd en men de konijnen ternauwernood kort kon houden, dus in Otterlo en omgeving vóór de oorlog.

Na enige tijd werd in het Krügerpark het beleid gewijzigd. Men wilde streven naar een natuurreservaat waarin plaats was voor roofdieren en hun prooi. Weldra zag men het aantal leeuwen toenemen en spoedig hierna het aantal hoefdieren afnemen. De leeuwen raakten in een veel minder goede conditie. De worpen werden kleiner en vele jonge dieren bereikten de volwassenheid niet. Jonge leeuwen trachtten reeds te gaan eten voordat papa er mee klaar was, hetgeen dan leidde tot een bestraffing die vaak de dood van het jonge dier tot gevolg had. Na verloop van tijd ontstond een toestand waarbij roofdier en prooi elkaar in evenwicht hielden.

Een dergelijk elkaar in evenwicht houden moeten we in de natuur als normaal beschouwen. Naast roofdier en prooi is er trouwens nog een derde factor in het spel: wanneer de prooidieren te sterk in aantal toenemen, dan wordt de vegetatie te zwaar begraasd, waardoor er te weinig voedsel voor de prooidieren beschikbaar komt, of

soms een te geringe variatie doordat de dieren bepaalde voor hun bestaan nuttige gewassen het eerst wegvreten. Hierdoor raken deze dieren in een minder goede conditie en vallen gemakkelijker ten prooi aan de roofdieren. Het gevolg van één en ander is dat in de natuur krachtige roofdieren leven ten koste van krachtige prooidieren in een omgeving met een goed ontwikkelde vegetatie (biologisch evenwicht!).

Op De Hoge Veluwe kunnen we zeer goed waarnemen dat de vegetatie inderdaad slecht tot ontwikkeling komt bij een te veel aan planteneters. Vergelijk eens de ondergroei van vele grovedennenbossen in de wildbaan en in het daarnaast gelegen deel van het cultuurpark. Het wild, dat toch steeds in te grote aantallen aanwezig is, belet de loofbomen om zich te verjongen doordat zij alle kiemplanten opeten. Het wild verkeert in een goede toestand, maar dat is dank zij de bijvoeding gedurende de wintermaanden. Wanneer men hiermee de hand zou lichten, dan zou men dit dadelijk aan het wild kunnen zien, zoals dat het geval is geweest, enkele tientallen jaren geleden, in de bossen rond de Imbos. Daar werd te weinig gevoerd en de herten zagen er ellendig uit.

Mogen wij uit het bovenstaande lezen dat zelfs een konijnenplaag tot staan kan komen wanneer we de natuur zijn gang laten gaan, wij moeten er echter wel aan toevoegen dat de natuurbeheerder er lang niet altijd toe zal kunnen overgaan om de natuur aan zijn lot over te laten, zelfs niet in natuurterreinen en bovendien, dat het aan zijn lot overlaten lang niet altijd tot het gewenste doel zal kunnen leiden. De natuurgebieden zijn over het algemeen te klein om een evenwichtige levensgemeenschap te dragen. Dit betekent dat steeds weer zal moeten worden ingegrepen. Hoe beter we de natuur kennen, des te beter zal dit kunnen gebeuren en, hoe meer succes wij hebben bij het beheren van de natuur, des te meer vreugde zal deze natuur aan de wandelaar bieden.

De Hoge Veluwe, als natuurmonument, is een voorbeeld van een goed beheerd land-

schap waarin een optimaal geleide natuur een maximaal contact van de recreant met deze natuur waarborgt. De bezoeker zal er misschien weinig van merken, zoveel te beter, maar hij kan er van overtuigd zijn dat er veel werkkraft in het handhaven van deze toestand wordt gestoken.

Het oudst bekende voorwerp van De Hoge Veluwe

Drs. J. de Gooijer

In de Winterschouw van 1974 is een mededeling met de kop „Het oudst bekende voorwerp van De Hoge Veluwe” opgenomen. Het betreft een mooie geslepen bijl van jadediet, die nabij Otterlo is gevonden en die uit het neolithicum (jonge steentijd, 3000-1500 jaar v.Chr.) stamt. Dat dit voorwerp oud is, staat buiten kijf. Dat het het in archeologisch opzicht oudste voorwerp van het Park is, is echter vrijwel zeker niet juist.

Blijkens gegevens, verstrekt door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, zijn er in 1959 en 1960 pijlpunten, stekers en klingen gevonden, die uit het mesolithicum (midden-steentijd, 8000-3000 jaar v.Chr.) dateren.

Ook zijn er omstreeks die tijd (1958) vuurstenen spitsen uit de Tjongercultuur (ong. 9000 jaar v.Chr., palaeolithicum, oude steentijd) gevonden en in de archeologische documentatie opgenomen.

Deze voorwerpen zijn gedeeltelijk beschreven door dr. P.J.R. Modderman, gedeeltelijk door de heer A. Bruyn. De vindster is mevrouw G.H. Richter Uitdenbogaardt, destijds wonende te Velp, thans te Norg (Dr.), die al deze voorwerpen nog in haar bezit heeft. Zij was zo vriendelijk ons een tweetal foto's ter beschikking te stellen, waarop enige exemplaren zijn afgebeeld. Dank zijn wij verder nog verschuldigd aan de afdeling documentatie van bovengenoemde Rijksdienst, welke ons de gegevens verschafte.

Mesolithicum - mesjes en krabbers. Slechts weinig vergroot.

3 mesolithische aelefarten, 1 neolithische trapezium pijlpunt (zie ↑ onderaan de foto). De afbeeldingen zijn ± 2 maal vergroot.

Serenade in de Wildbaan

W.H.B.

Wat is er feestelijker dan serenademuziek op een heerlijke zomeravond, om een veertigjarig jubileum luister bij te zetten. In dit geval het jubileum van het Nationale Park.

Drie blazers-ensembles traden samen op: het Nederlands Blazers-ensemble (concertgebouw), het Nederlands Studenten Blazers-ensemble en het Amsterdams Blazers-ensemble.

Op de grote zandvlakte, enerzijds begrensd door de betonconstructie van het oorspronkelijk museum, anderzijds door de drie figuren van Henry Moore, was een fraaie concertaal gevormd. De muzikanten aan de ene zijde in het zand, het publiek daar tegenover, eveneens in het zand.

In de stijl van de eerste serenade: een Italiaan in Algiers, van de bekende operacomponist Rossini, kwam het muzikantengezelschap op in onvervalste Algerijnse kledij, vergezeld van echte kamelen, die zich wat onwennig voortbewogen op het mulle Veluwe zand, dank zij het bezit van diverse uit de grote stad komende mensenbenen.

De muziekinstrumenten neurieden oosterse toonaarden, zoals die hoorbaar zijn in de arabische kashba. Een goede grap, die zeker Rossini, één van de grootste potsenmakers onder de componisten, bijzonder gewaardeerd zou hebben.

Het belangrijkste stuk van de avond was de blazersserenade opus 44 van Dvorak, door hem gecomponeerd als jonge, pas getrouwde man, ongeveer honderd jaar geleden, vol van lyrische tsjechische melodieën, die getuigen van zijn liefde voor de bossen, de velden en de ongerepte natuur. Waar kon deze serenade beter gespeeld worden dan op De Hoge Veluwe, waarbij de vele vogels in de omringende bossen bovendien met hun getjilp en gezang een handje mee hielpen.

Als slot een militaire symfonie van Reicha.

Ook hij was een Tsjech en leefde in de tijd van Napoleon. Zijn muziek getuigt wel heel duidelijk van de geest van die tijd en sluit goed aan bij de lichte marsmuziek zoals de serenade die geeft. Bovendien tromgeroffel in het bos en geknal in de openlucht met klappertjespistolen, feilloos op de maat van de symfonie.

De muziek werd voortreffelijk uitgevoerd door de drie ensembles, waarbij wel in het bijzonder de inspanning van de dirigent genoemd mag worden, om alles harmonieus en als een eenheid te laten klinken.

Jammer dat er een veertigjarig jubileum voor nodig is om zo iets te organiseren. Het vraagt om een jaarlijkse herhaling en dan in het kader van het Holland Festival, opdat er nog meer mensen van kunnen genieten.

Jeugdactiviteiten

De grote toename van het aantal jeugdleden in onze vereniging is voor het bestuur aanleiding geweest een commissaris voor jeugdzaken te benoemen.

De heer R. van Gerrevink uit Apeldoorn heeft zich bereid verklaard om — met enige andere leden — een begin te maken met deze activiteiten voor de jeugd.

De eerste Jeugd Hoge Veluwe-dag

30 Augustus 1975 was voor vele jeugdleden van onze vereniging een historische dag; voor de eerste keer werd er een Jeugd Hoge Veluwe-dag gehouden.

's Morgens om half elf was het verzamelen op de parkeerplaats bij 'de Koperen Kop'. Er kon voor vervoer gezorgd worden in het park. Toen iedereen aanwezig was, werden we in 4 groepen verdeeld en begon een wandeling door het park langs plekjes, waar niemand waarschijnlijk ooit geweest was. We liepen tot boven op de Franse berg, waar je een prachtig uitzicht hebt over De Hoge Veluwe. Via allerlei slingerpaadjes, die op en af gingen, kwamen we bij het graf van meneer en mevrouw Kröller-Müller. Iets heel bijzonder, want niemand mag er meer komen vanwege de vernielzucht! Om ±12uur kwamen de groepen één voor één aan op de plaats waar de picknick werd gehouden. Voordat we daar weer weggingen, heeft de heer Kramer nog het één en ander verteld over het ontstaan van De Hoge Veluwe.

Daarna ging de tocht verder tot we weer bij ons vertrekpunt aankwamen. Na een koele dronk op het terras van 'de Koperen Kop' gingen we naar de Aanschouw, het bezoekerscentrum, waar een aantal vragen voor ons klaar lag. Het antwoord op de vragen was te vinden in de Aanschouw, maar het viel niet mee de vragen 7 en 8 (over werkbijen, darren en koninginnen) op te lossen. De vier prijzen werden alle in de wacht gesleept door jongens (en dat in het jaar van de vrouw!!!). Voor alle anderen was er als troostprijs een vogelplaat.

Om ±16.00uur was deze eerste Jeugd Hoge Veluwe-dag afgelopen; alle 43 deelnemers zullen er met plezier aan terugdenken.

Hartelijk dank aan de leiding en tot spoedig weerzien op de volgende Jeugd Hoge Veluwe-dag.

Petra van Namen, Den Helder

Uit het maandverslag van het Park

Maart 1975

Herbebossing

De planning voor de herbebossing van alle stormvlakten (rond 200 ha!) kwam gereed. De werkzaamheden werden opgenomen in een 3-jaren-plan, dat — de nazorg niet meegerekend — in het voorjaar van 1978 kan zijn voltooid.

De achter ons liggende plantperiode werd benut om de herbebossingswerkzaamheden op kapvlakten, die dateren van vóór de eerste storm, zo veel mogelijk af te ronden. Het betrof hier in de eerste plaats de hercultivering van enige percelen, waarvan de herbebossing totaal was mislukt.

In „De Nieuwe Plijmen” ging 4,5 ha Corsicaanse den en Oostenrijkse den als gevolg van een onbekende ziekte verloren. De percelen werden opnieuw ingeplant, nu echter met grove den.

Voorts stierven twee fijnsparrenbeplantingen (totale oppervlakte 5 ha) vrijwel geheel af. Ook hier kon de doodsoorzaak niet worden vastgesteld. De herbeplanting werd uitgevoerd met Japanse lariks.

Naast deze twee niet geringe schadegevallen had in tal van andere jonge beplantingen veel uitval plaats, vooral op „Kemperberg”. Hier moest op grote schaal worden ingeboet. Daarbij kwam nog als zeer onaangename ervaring de levering van inferieur plantsoen. De boomkwekers kunnen — in verband met de enorme vraag naar plantmateriaal — kennelijk alles kwijt en proberen plantsoen te leveren, dat niet aan de normen voldoet. In overleg met het Staatsbosbeheer werd een partij van 20.000 stuks grove den geheel afgekeurd.

Bosverzorging

Een ploeg W.S.W.-arbeiders voerde op uitstekende wijze een dunning uit in een jong bos van inlandse eik (4 ha) aan de Lange laan.

Landschapsverzorging

De verzorging van de heidevelden bestond, evenals in voorgaande jaren, uit het maaien van de daarvoor in aanmerking komende gedeelten. Deze belangrijke beheersmaatregel kost ons niets, omdat de ondernemer, die dit werk uitvoert, de — tot balen geperste — heide goed kan verkopen aan de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. Deze preferereert nl. voor drainagedoeleinden (het „inpakken” van de draineerbuizen) heide boven turfmoalm.

Daarnaast zijn er echter stukken oude(re) heide met opslag van vliegdennen, die niet met de maaibalk kunnen worden gemaaid. Hier biedt de zg. slagmaaier uitkomst, een — door een tractor aangedreven — machine, die door middel van twee grove, zware messen de vegetatie (heide plus vliegdennen) afmaait. Op deze wijze werden vrij grote oppervlakten bewerkt.

Fauna

Grofwild

Door wildschut Curré werd een zwaar gewonde moeflonram uit zijn lijden verlost. Tijdens een gevecht waren twee rammen met de horens in elkaar „verstrikt” geraakt en konden niet meer loskomen. Aan de tweede ram, die nog vitaal was, kon de vrijheid worden hergeven.

Vogels

Er kwamen nogal wat meldingen binnen van waargenomen haviken.

Ook werden weer twee raven gezien.

Vermeldenswaard is verder nog, dat er in het „Deelense Veld” regelmatig een paartje blauwe kiekendieven werd gesignaleerd.

Konijnen

In 1954 bereikte de myxomatose vanuit Frankrijk — via België — ons land. De gevolgen voor de konijnenstand hier te lande waren desastreus: vrijwel geen enkel dier

overleefde deze afschuwelijke virusziekte. Het lijden vóór de dood, waarbij het dier ten slotte blind wordt, is onbeschrijflijk.

Twintig jaar lang nu is het aantal konijnen op „De Hoge Veluwe” zeer gering geweest. Thans breidt de stand zich echter enorm sterk uit, hetgeen, vooral in verband met de vele jonge beplantingen, die we hebben aangelegd en nog gaan aanleggen, zeer ernstige schade tot gevolg kan hebben.

Verschillende beplantingen zijn in aller ijl met konijnengas afgerasterd. Zo bij voorbeeld het Blauwsparrenlaantje met de vele en kostbare heesters (rhododendrons, azalea's enz.), die de Stichting Plantpropaganda Holland (Boskoop) ons — ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum — cadeau had gedaan.

„De Koperen Kop”

Juist vóór Goede Vrijdag kwam de verbouwing van dit restaurant gereed. De vergroting van de zaal en de nieuwe inrichting van het buffet zijn door de pachtster bekostigd. Onzerzijds zijn betaald: de vernieuwing van het rieten dak boven de veranda en het leggen van een nieuwe vloer (plavuizen) in de zaal.

April en mei 1975

Het is buitengewoon verheugend, dat het bezoek aan Park en Museum thans weer een stijgende lijn vertoont. Vooral het aantal dagbezoekers (23% hoger dan vorig jaar) stemt tot grote voldoening.

Deze gunstige ontwikkeling is zonder enige twijfel te danken aan de ongekend grote publiciteit, waarin wij ons sedert de persdag mogen verheugen, alsmede aan het fraaie weer op Hemelvaartsdag (8 mei) en de Pinksterdagen (18 en 19 mei).

Jubileumactiviteiten

Expositie van bloeiende heesters

Het planten van de ruim 2.000(!) rhododendrons, azalea's, coniferen enz., die wij van de Stichting Plant Propaganda Holland hadden ontvangen (zie boven), het vervolgens bedekken van de grond met strooisel (boshumus), het bedekken van het wandelpad met strooisel en dennenschors en het afraste-

ren van dit gehele object (tegen de wilde zwijnen, maar vooral tegen de konijnen) vergden de inzet van onze tuinploeg gedurende de gehele maand april.

Reeds dadelijk na de opening (in mei) trok deze „expositie” veel belangstelling. Een bijzondere attractie voor de bezoekers was het feit, dat het hek aan de achterzijde van het Beeldenpark door de Museumdirectie was geopend. Hierdoor was het mogelijk om in één wandeling (vanaf „De Koperen Kop”) het Blauwsparrenlaantje, het Beeldenpark en het Museum te bezichtigen.

Ruiterdag en ruiterspaden

De voorbereidingen van de zg. recreatieve ruiterdag (7 juni) en het uitzetten van de ruiterspaden, die de ruiters nà 7 juni mogen gebruiken, vergden veel aandacht en werk. Thans zijn vanaf alle 3 ingangen (dus niet alleen vanaf „Rijzenburg”, maar ook vanuit Hoenderloo en Otterlo) lusvormige routes uitgezet, die bovendien onderling zijn verbonden. Men kan dus van de ene route op de andere „overstappen”.

De totale lengte van ons nieuwe ruiterspadennet bedraagt bijna 45 km.

Het markeren van de parcoursen geschiedde — in tegenstelling met vroeger (toen daarvoor hout uit eigen bossen werd gebruikt) — met verduurzaamde palen. Daar deze zeer weinig onderhoud zullen vragen, mag worden verwacht, dat de kosten, welke wij aan deze voorzieningen hebben besteed, binnen afzienbare tijd door de entrees van de ruiters zullen zijn goedge maakt.

Witte fietsen

De belangstelling voor de witte fietsen is nóg groter dan vorig jaar. Hoewel wij thans 100 fietsen bezitten (behalve de 40 stuks, die de ANWB ons schonk, ontvingen wij van de Vereniging „Vrienden van De Hoge Veluwe” 5 witte fietsen en van de A.V.R.O. een zelfde aantal), is op tal van dagen de belangstelling zó groot, dat het 5-voudige aantal nog niet voldoende zou zijn om aan de vraag te voldoen!

De consequentie van het — vergeleken bij vorig jaar — dubbele aantal fietsen is echter:

een verdubbeling van het onderhoud (arbeidsloon en materiële uitgaven). Een van onze bosarbeiders doet al maandenlang niets anders dan kapotte fietsen repareren (niet alleen lekke banden maar ook andere reparaties). Een niet geringe financiële last.

Omgeving „St. Hubertus”

Door het vele extra werk, dat de tuinploeg moest verrichten (zie boven), was er een achterstand ontstaan in het onderhoud van de omgeving van het Jachtslot. Daar dit Huis — niet alleen in verband met de jubileumviering, maar ook in het kader van het Monumentenjaar — van 15 mei tot en met 15 juni dagelijks voor het publiek was opengesteld, moest bedoelde achterstand in korte tijd worden weggewerkt. Dit is niet helemaal gelukt, maar de rozentuinen, de border enz. zagen er toch behoorlijk uit.

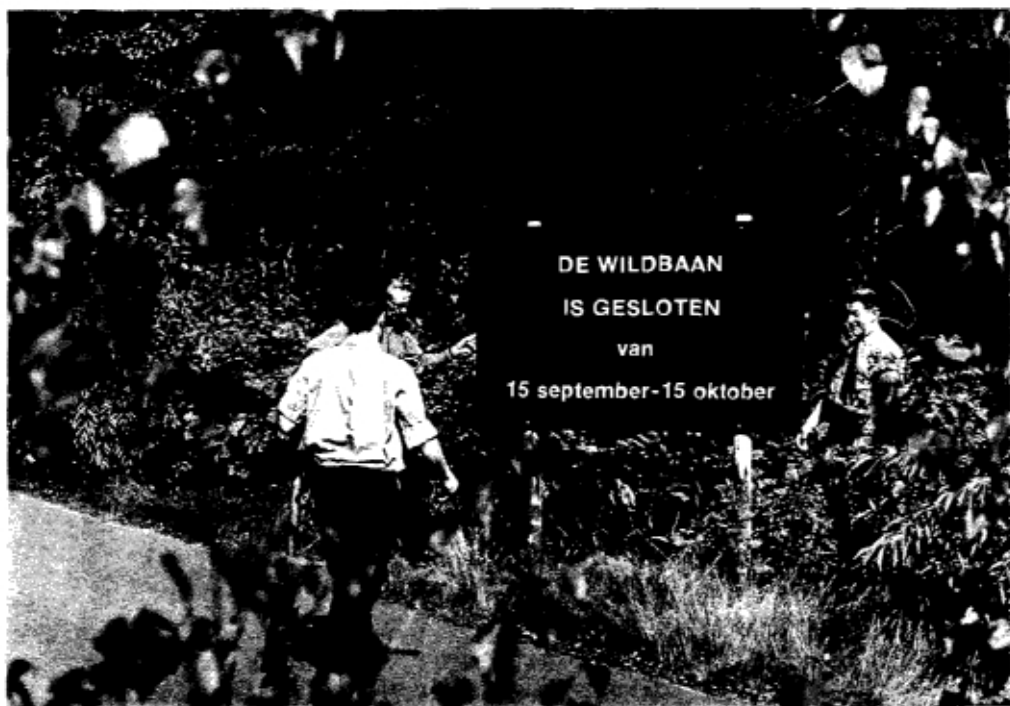
In de komende jaren zullen wij echter bepaald meer aandacht moeten schenken aan de verzorging van dit terrein.

Nachtvorst

Evenals verleden jaar werd ook in dit voorjaar — en wel in de nacht van 28 op 29 mei — door nachtvorst ernstige schade aangericht. Vooral de inlandse eik heeft erg geleden; maar ook beuk, Amerikaanse eik en fijnspar hebben het zwaar te verduren gehad, terwijl van de wilde planten vooral de varens het hebben moeten ontgelden.

Zandwegen

Bij het graven van de (enorme) bouwput voor de nieuwbouw van het Museum is een grote hoeveelheid zand vrijgekomen, die — zoals ik in mijn maandverslag over januari reeds heb vermeld — door ons kan worden gebruikt voor het verbeteren van zandwegen, die, als gevolg van zware houttransporten na de twee stormen, in slechte staat verkeren. De aanvoer van het zand naar de betreffende wegen kost ons niets; het (machinaal) verspreiden van het zand over die wegen komt uiteraard te onzen laste.

Gedrags-onderzoek aan vossen op de Veluwe

H. Nijland

Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem

R.I.N.-bericht 79

Na de Tweede Wereldoorlog drong een golf van rabies (hondsdolheid) vanuit Polen over Duitsland naar het westen op. In 1967 werd een aantal gevallen van rabies, niet ver van onze grenzen, geconstateerd in Duitsland en België. Vooral in verband met de volksgezondheid maar ook ten behoeve van het wild en de veeteelt was het wenselijk om verdere verspreiding na grensoverschrijding te voorkomen. Al snel werd duidelijk dat de vos bij deze besmettelijke ziekte de belangrijkste overbrenger was, zoals bleek uit het grote aantal gevonden rabiede vossen. Van de ecologie en de gedragingen van de vos was echter te weinig bekend om exact te kunnen aangeven welke maatregelen men tegen de verspreiding zou moeten nemen. Een opgave van de positieve gevallen in oktober 1967 in West-Duitsland laat zien welke dieren getroffen werden: 79 runderen, 14 honden, 21 katten, 1 paard, 243 vossen, 33 reeën, 2 egels, 7 dassen, 5 hazen, 1 bunzing en 12 marters. In die tijd begon het toenmalige ITBON (Instituut Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur), onder leiding van Dr. J.L. van Haaften, met het onderzoek naar de ecologie van de vos in verband met zijn rol in de verspreiding van rabies. In april 1967 werden de eerste jonge vossen uitgegraven en van een plastic oormerk voorzien. Dit merk bestaat uit twee labels, die met een tang in het oor bevestigd worden. Op de label staat „Terug RIN Arnhem tel. 452991” en op de andere label staat een nummer. Genoteerd worden o.a. vangdatum, plaats, geslacht, leeftijd, aantal jongen van het nest en de prooi-resten die bij de burcht (hol) gevonden zijn. Sinds 1967 zijn op deze wijze ca. 400 jonge vossen gemerkt.

Bijna 50% van de gemerkte dieren zijn tot nu toe teruggemeld, waarvan het merendeel geschoten. Verkeersslachtoffers kwamen rela-

tief ook veel voor. Van de moeren (vrouwelijk) bleek 85% binnen 5 km van de merkplaats te verblijven, terwijl de rest zich tot 40 km verplaatst had. Bij de rekels (mannelijk) zien we een heel ander beeld. Hiervan bleek maar 54% binnen de 5 km te vertoeven, terwijl de rest tot 90 km verwegtrok. Op één terugmelding van een rekel gaan wij nader in. Deze vos werd 10 mei 1972 met nog drie andere jongen op Schaarsbergen uitgegraven en op 16 januari van het jaar daarop geschoten te Dorsten in de Kreis Recklinghausen (West-Duitsland). In zeven maanden had de vos 90 km hemelsbreed afgelegd en was daarbij ook nog de IJssel overgestoken. In totaal kregen wij maar vijf terugmeldingen van over de IJssel, de rest kwam van de Veluwe.

Toch bleef de periode tussen merken en terugmelden een blinde vlek, waarvan geen gegevens bekend werden. Om ook over die periode een inzicht te krijgen in de gedragingen en bewegingen, werd in de zomer van 1968 de eerste vos met een zender op De Hoge Veluwe uitgezet. De eerste zender had de vorm van een doosje van $4 \times 4 \times 8$ centimeter dat met een leren riempje en een draadmetalen loepantenne om de nek van de vos werd vastgemaakt. Het gewicht van de zender was 240 gram, de zendduur was zes maanden. Dag en nacht werden per minuut 60 piepsignalen uitgezonden, die met de draagbare ontvanger tot op 1 km hoorbaar waren. De eerste dag- en nachtpeilingen werden te voet gedaan, maar na drie weken viel de zender uit en werden geen signalen meer ontvangen. De vos werd later in Velp (Gld.) geschoten. Toen bleek dat de draadmetalen loepantenne gebroken was. Na diverse constructies beschikken we thans over zenders met een behuizing van PVC en een stalen halsband die tevens dienst doet als zend-

antenne. Het geheel wordt om de nek van de vos bevestigd. Door verbeteringen aan de zender en keuze van andere batterijen halen we momenteel een zendduur van acht tot tien maanden met een bereik van 1½ km.

De ontvanger is in een auto geplaatst en met behulp van de richtinggevoelige loepantenne op de auto kan het signaal gezocht worden. Wanneer we het signaal horen, is het niet bekend waar de vos zich bevindt. Door de antenne te draaien kunnen we de richting van het signaal bepalen. Deze richting kan dan met een gradenboog op een kaart uitgezet worden, we hebben dan nog een tweede peiling nodig om de juiste plaats te weten, want wanneer de beide peilingen op kaart staan zullen de lijnen elkaar kruisen. Op het kruispunt van de lijnen bevindt zich dan de vos. De afgelopen jaren hebben we soms met twee ploegen de zendervossen vier of vijf nachten per week gevolgd, waarbij we van iedere vos om het half uur een kruispeiling maakten.

Zo zijn verschillende volwassen vossen over korte of lange tijd gevolgd. Het bleek dat de activiteit gemiddeld een half uur na zonsopgang begint. 's Morgens lopen de vossen, afhankelijk van het jaargetijde, gemiddeld door tot zonsopgang. Met uitzondering van het voorjaar, wanneer de oude vossen jongen te verzorgen hebben, is er weinig activiteit overdag. Dat de meeste activiteit gericht is op het zoeken van prooi bleek ook uit de uitstapjes die sommige volwassen vossen maken buiten hun normale activiteitsterrein dat op de Zuidoost-Veluwe ca. 100 tot 250 ha bedraagt.

Een vos, waarvan zo'n uitstapje werd waargenomen, verdween iedere avond in dezelfde hoek van het terrein uit de peiling en was in de directe omgeving nergens terug te vinden. Later bleek dat het dier, vanaf de plaats waar we haar kwijtraakten, met grote snelheid doorliep naar een camping 3 km verder. Hier zocht hij 's nachts tussen de caravans naar afval. Ook zijn in deze omgeving bouw- en weilanden waar hij voedsel zocht.

Tot 1973 was er steeds gewerkt met volwas-

Jonge vos met kleine zender

sen vossen. Door de vervaardiging van zenders van slechts 25 gram konden ook jonge vossen van zenders worden voorzien. De levensduur van deze zenders is ca. een maand, waarna het dier wordt teruggevangen en voorzien van een zender met een grotere halsband. Deze zenders hebben een gewicht van 75 gram en een zendduur van ongeveer zes maanden, waarna de jonge vos groot genoeg is voor een grote zender. Het bleek dat vooral de jonge vossen veel informatie gaven over de opbouw en omvang van hun activiteitsgebied.

De jongen worden tussen begin maart en eind april in een burcht geboren. Deze burchten zijn vaak opgewerkte konijnholen. De eerste twee tot vier dagen blijft de moervos bij de jongen en verlaat 's nachts de burcht maar voor korte perioden. Als de jongen een week oud zijn, verlaat de moeder 's nachts de burcht weer voor langere tijd. De jongen worden blind geboren en na twaalf dagen gaan de ogen open, waarna ze al snel voor de burcht spelen; ook begint de moeder dan met het aanslepen van prooi. Geleidelijk breiden de jongen hun activiteits-

gebied wat uit in de directe omgeving van de burcht. Tegen eind mei worden de jongen vaak op verschillende burchten gehuisvest. 's Nachts lopen ze dan tussen de burchten heen en weer om te zien of de moer of rekel voedsel heeft gebracht. Tussen juni en augustus worden de jongen steeds meer zelfstandig, maar toch blijft de activiteit binnen het gebied van de moer, waarmee ze ook nog geregeld contact hebben. Geleidelijk zien we dan ook verkenningen buiten het gebied van de moer en tussen september en november vestigen de eerste jongen zich in de omliggende terreinen. De jonge rekels blijven soms tot en met de zomer van het jaar daarop over een groot gebied zwerven, op zoek naar geschikte leefruimte.

Zo hebben we in de periode 1968-1975 circa honderd vossen met zenders kunnen volgen. Het onderzoek heeft uitgewezen dat oude vossen, op enkele uitstapjes na, vrij plaatsgetrouw zijn. Hun omzwingingen hebben meestal plaats binnen een gebied van 100 tot 250 hectare, dat tezamen met andere vossen bejaagd wordt. Het blijken vooral de jonge rekels die, op zoek naar een eigen leefgebied, wegtrekken. De kans dat zij tijdens deze zwerftochten met rabies besmet worden en de ziekte over grote afstanden verspreiden, is bij deze jonge dieren dan ook zeer groot. Mede gelet op dit feit zal in de bedreigde gebieden langs onze oostgrens intensief op jonge vossen gejaagd moeten worden. De oudere dieren zullen in de periode van maart tot augustus bejaagd dienen te worden om op deze wijze de vossenstand laag te houden (bij een lage vossenstand is de besmettingskans veel kleiner). Van maart tot augustus is de bejaging van oude vossen niet aan te raden omdat zij in deze periode de jongen verzorgen. Het onderzoek heeft uitgewezen dat als de moer in deze periode gedood wordt, de jongen over grotere afstanden dan normaal wegtrekken.

Wij hopen dat de beleidsinstanties met de resultaten van dit onderzoek doeltreffende maatregelen kunnen nemen om het gevaar van hondsdoelheid te beperken.

Hoge Veluwe fietstocht

gemaakt voor

de Hoge Veluwe-dag 1975

Beginpunt: ingang Hoenderloo

15 km

Autoweg ± 300 m volgen, links af, door hek, wildbaan in.

Fietspad volgen. U komt door een lijsterbeslaantje met aan weerszijden bramen (oude bewoning). Even vaart nemen voor een heuveltje! Uw weg vervolgend links en rechts bosbessen en dan.....een uitgestrekte heide. Het fietspad verder rijdend ziet U rechts een rijtje bomen (o.a. zeeden, met hele lange naalden en zeer grote kegels). Ook hier is in de vorige eeuw bewoning geweest. Leest u het natuurpad „Hoog Baarloo” er eens op na.

Pad. 21353 (kaart 1353)

Verharde weg rechts af (Sintelweg), waar zich aan het eind de wildkansel bevindt, (pad. 1257) rechts aanhouden, autoweg over, fietspad volgen.

Pad. 1302

Rechts af, aan uw rechter hand heeft u een grote vlakte met *pijpestrootje*.

Pad. 1235

Links af, let eens op die mooie oude beuk en die twee linden, vervolgens steekt u de autoweg over.

Pad. 21424 (kaart 1424)

Rechts af en u fietst *om* het slot St. Hubertus (u passeert pad. 1351), steeds richting Generaal De Wet volgen.

Wilt u de benen even strekken dan is er nu gelegenheid het jachtslot te bezichtigen. Het is geopend t/m 15 juni van 10-11.30 en 2-4, 's zondags alleen van 2-4 uur.

U vervolgt uw weg langs Gen. De Wet, auto-weg oversteken. Let eens op die *rode aarde* (oude Houtskoolbranderijen, bezit u „Wilde Planten” deel 3, lees dan eens bladz. 54).

Pad. 1426

Links af, richting *Aanschouw* en *observatiebos*. Bekijk dit eens, maar neem er wel de tijd voor.

Fietspad volgen richting Hoenderloo, links observatiebos en rechts een kwekerijtje.

Doorfietsend ziet u links in het veld een mooie struikvormige *jeneverbes*. Bekijk deze eens van dichtbij.

Bij **pad. 1302** en **1235** fietst u weer naar Hoenderloo terug.

Wij hopen dat u een prettige tocht gehad heeft en wel thuis.

30 km

Zie route 15 km tot pad. 21353 (kaart 1352).

Nu rechtuit, langs *Delense was*, fietspad volgen richting *Schaarsbergen*. Hier bloeien in *juli*: beenbreek (geel), gentiaan (blauw) en drie soorten zonnedauw. Weet u dat er *niets* in het Park geplukt mag worden?

U fietst vervolgens langs *Delense straal* (rij dennenbomen, raadpleeg de plattegrond!) en rijdt nu door een zwaar geteisterd bosgedeelte. U komt voor een zandweg, (blauwe route) en gaat nu rechts af. (Karitzkyweg, genoemd naar een bosbouwer uit de tijd van de Kröllers.) U volgt deze weg, steekt de autoweg over en komt op een zandweg terecht. (In het voorjaar jubelt hier de leeuwerik en wulp!)

Aan het eind van de bosrand (links) *rechts* het zandweggetje in. Roofvogels! U zult af en toe een stukje moeten lopen, het is nogal zanderig. Aan het eind van deze weg komt u op de autoweg. Voor u ligt het bosje van Staf, genoemd naar de Heer Staf, die tijdens een jachtpartij hier zijn been brak. Autoweg rechts af, aan uw linker hand een voerweitje voor het wild. Misschien heeft u geluk en ziet

u wat wild. Let eens op de *vraatlijn* van de beukenrij even verder (links). S-bocht, links fietspad in (pad. 535).

U rijdt nu door de *Kompagnieberg*, Pollen en Plijmen om tenslotte aan het eind van de wildbaan bij het wildrooster uit te komen.

Van pad. 535 tot het wildrooster is zeker wel een half uurtje fietsen.

Vanaf het wildrooster:

Door het hek en fietspad volgen tot **pad. 1359**.

Opletten: links af (blanco kant), links en rechts eiken-aanplant, links ziet u het hek van de Nieuwe Plijmen. Zandweg oversteken, links een kaalkapvlakte met hier en daar *rode aarde*. Hier waren vroeger houtskoolbranderijen. Mocht u in het bezit zijn van de boeken *Wilde Planten*, lees dan eens *bladz. 54 uit deel 3* er op na.

Autoweg weer over. Na ± 20 m fietspad links volgen. **Pad. 1426** rechts aanhouden (in de verte ziet u Generaal De Wet staan), direct links weer die *rode aarde*! Autoweg oversteken en langs het standbeeld van De Wet. Het standbeeld (gemaakt door Mendes da Costa) is juist hier geplaatst, omdat deze omgeving veel leek op de kopjes, lees heuvel-tjes, van Zuid-Afrika.

Na enige tijd rechts van u de vijver van St. Hubertus en voor u het slot. In verband met het 40-jarig jubileum van het Park is het slot t/m 15 juni te bezichtigen en wel van 10-11.30 en van 14-16 uur, 's zondags alleen van 14-16 uur.

Autoweg over. **Pad. 1351 fietspad richting Hoenderloo** volgen.

Pad. 21424 (kaart 1424) links af, Hoenderloo. Weer autoweg over en u kunt een ogenblik uitrusten op het bankje.

Achter u 2 oude linden en een beuk. Oude bewoning!

Pad. 1235 richting Hoenderloo. Links een akkertje met ongeschoond zaad. Even verder rechts een paar eenzame *jeneverbessen*.

Wij hopen dat u een prettige tocht gehad heeft en wel thuis.

Wolfsklauwen

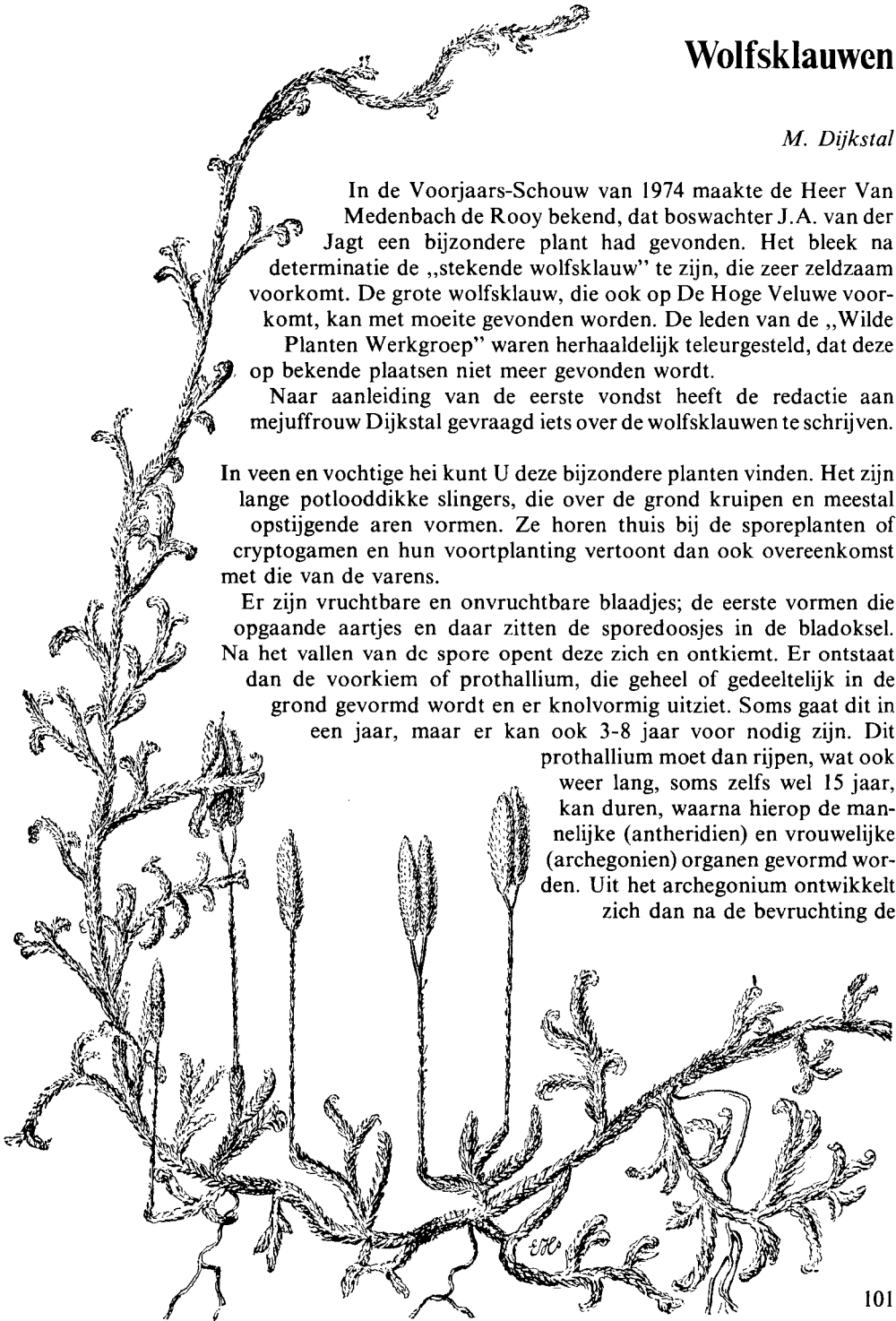
M. Dijkstal

In de Voorjaars-Schouw van 1974 maakte de Heer Van Medenbach de Rooy bekend, dat boswachter J.A. van der Jagt een bijzondere plant had gevonden. Het bleek na determinatie de „stekende wolfsklauw” te zijn, die zeer zeldzaam voorkomt. De grote wolfsklauw, die ook op De Hoge Veluwe voorkomt, kan met moeite gevonden worden. De leden van de „Wilde Planten Werkgroep” waren herhaaldelijk teleurgesteld, dat deze op bekende plaatsen niet meer gevonden wordt.

Naar aanleiding van de eerste vondst heeft de redactie aan mejuffrouw Dijkstal gevraagd iets over de wolfsklauwen te schrijven.

In veen en vochtige hei kunt U deze bijzondere planten vinden. Het zijn lange potlooddikke slingers, die over de grond kruipen en meestal opstijgende aren vormen. Ze horen thuis bij de sporeplanten of cryptogamen en hun voortplanting vertoont dan ook overeenkomst met die van de varens.

Er zijn vruchtbare en onvruchtbare blaadjes; de eerste vormen die opgaande aartjes en daar zitten de sporedoosjes in de bladoksel. Na het vallen van de spore opent deze zich en ontkiemt. Er ontstaat dan de voorkiem of prothallium, die geheel of gedeeltelijk in de grond gevormd wordt en er knolvormig uitziet. Soms gaat dit in een jaar, maar er kan ook 3-8 jaar voor nodig zijn. Dit prothallium moet dan rijpen, wat ook weer lang, soms zelfs wel 15 jaar, kan duren, waarna hierop de mannelijke (antheridien) en vrouwelijke (archegonien) organen gevormd worden. Uit het archegonium ontwikkelt zich dan na de bevruchting de

Een landschap uit het steenkooltijdperk naar een plaat van Potonié. Links voor een *Lepidodendron*, die tot de Wolfsklauwachtigen behoort.

wolfsklauwplant. Deze zeer lange duur, die voor de voortplanting nodig is, maakt deze planten in onze tijd van intensief grondgebruik wel zeer kwetsbaar.

Deze wolfsklauwen met hun merkwaardige voortplanting kwamen 340 miljoen jaar geleden al voor. Verwante soorten vormden enorme bomen. Het was in die tijd, dat de steenkoollagen ontstonden. Hierin worden nu nog de fossiele resten van deze planten gevonden.

In het bekende boekje van Heimans en Thijssse „Hei en Dennen” komt het verhaal voor van Kruiden-Marie. Zij verzamelde het sporenpoeder van de wolfsklauw voor de apotheker in Zwolle, die er zijn pillen in rolde en het als smetpoeder verkocht. De oudere generatie herinnert zich zeker dit gele poeder om de pillen nog. Informatie bij een bevriend apotheker leerde mij, dat dit gebruik voor het drooghouden van de pillen inderdaad algemeen was tot aan de laatste oorlog. Daarna verdwenen de pillen en daarmee *Lycopodium* uit de apotheken. Wel meende hij dat het poeder uit Rusland geïmporteerd werd, waar grotere soorten van de wolfsklauw voorkomen.

Een bijzondere soort is nog de *Lycopodium complanatum chamaecyparissus*, die op de Veluwe moet voorkomen en heksenkringen van 24 m middellijn kan vormen.

Museumnieuws

Americana — 50 jaar bouwen in Nederland en Amerika 1880-1930

24 augustus-27 oktober 1975

Als een van de drie architectuur-manifestaties van de komende herfst (Amsterdamse School / Berlage / Americana) bestrijkt deze tentoonstelling een uitvoering en geenszins makkelijk te exposeren gebied. Immers de relatie tussen Amerika en Nederland bleef niet beperkt tot de bouwkunde, maar had vele economische en maatschappelijke aspecten. Het is niet verwonderlijk dat Nederland aan het eind van de 19e eeuw, toen expansief en economisch steeds welvarender naar Amerika keek, waar het onmogelijke mogelijk bleek te zijn. Anderzijds bleef Nederland zichzelf en had een zekere argwaan ten opzichte van de 'time is money' sfeer uit het verre westen. Vandaar dat de schaal van het amerikanisme hier in die tijd beperkt bleef.

Op het gebied van de architectuur kwam de verbazing en bewondering voor Amerika tot uiting in de reizen die vele nederlandse architecten naar de V.S. maakten (Berglage, Van 't Hoff, Van Straaten, etc.) in de invloed van het werk van Frank Lloyd Wright (hoe geïnterpreteerd ook) bij Van 't Hoff, Wils en anderen en in de discussie omtrent de hoogbouw, die rond 1930 in Nederland werd gevoerd.

Vanuit Amerika, waar de vernieuwing in de architectuur op gang kwam met Richardson, Sullivan en Wright, bleek er grote belangstelling voor b.v. Berglage, Oud, Dudok en Duiker.

De tentoonstelling wordt begeleid door een uitvoerige catalogus, waarin de problemen over de relaties tussen Amerika en Nederland in drie inleidingen uiteen wordt gezet, terwijl tevens de correspondenties tussen b.v. Berglage en Purcell, Berglage - Wright, Oud -

Rotterdam, het Witte Huis. Architect W. Molenbroek, 1898. Gebouwd naar voorbeeld van hoge kantoorgebouwen in Amerika uit dezelfde tijd. Het Witte Huis is een tijdlang het hoogste kantoorgebouw van Europa geweest (11 verdiepingen).

Philip Johnson, Wright-Wijdeveld worden behandeld.

De tentoonstelling is samengesteld met archiefmateriaal uit het Architectuurmuseum te Amsterdam en met tekeningen en voorwerpen uit verschillende Amerikaanse collecties.

Er worden enkele informatieve diaprogramma's op de tentoonstelling vertoond.

Rogge

De nederlandse beeldhouwer Rogge is op dit moment bezig om een aantal 'tenten' in de beeldentuin van het museum Kröller-Müller op te stellen. Deze tenten zijn gemaakt van zeildoek, metaal en zand en vormen samen een associatie met een nederzetting.

Ze zijn te zien tot 1 november wanneer de beeldentuin sluit.

Concerten

Op 27 september zal in het museum het Nederlands Harpenseble concerteren (Pieter

Odé, fluit; Joke Brethouwer, harp; en Joke Vermeulen, altviool).

Joke Brethouwer studeerde bij Phia Berg-hout, Pieter Odé bij René le Roy en Joke Vermeulen o.a. bij George Enesco en Jacques Thieband. Hun voorkeur gaat uit naar franse muziek uit het eind van de 19de eeuw en naar harmonieuze composities.

In Otterlo spelen zij, in wisselende bezetting, werken van o.a. Debussy, Fauré (harp-solo), Thiriet en Kazuo Fukushima.

In oktober zal de fluit te horen zijn in een geheel andere combinatie: Ellen McGillavry speelt dan met Jaap Spigt, clavecimbel, werk uit de 18de eeuw.

De Vijftiende

Komt, hoort en ziet op 18 oktober a.s. van de 15e Hubertus-reünie.

Deze dag vangt aan in Ermelo, Restaurant de Gelderblom. De toegangsprijs voor het deelnemen aan de diverse evenementen is gratis, consumpties e.d. zijn uiteraard voor eigen rekening.

Wij hopen van harte veel leden van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe op deze dag te mogen begroeten.

Programma:

10.00 uur: Verzamelen in/bij Restaurant de Gelderblom te Ermelo. Opstellen van de auto's langs de spoorbaan N.O.-richting. (Gelieve de niet-autobezitters mee te nemen).

10.45 uur: Vertrek van de Hubertus-stoet via Kroondomeinen naar Otterlo, via Elspeet en Garderen.

Circa 12.45 uur aankomst restaurant De Waldhoorn te Otterlo.

Klokslag 14.00 uur: Begroetingssignalen in de zaal. Iedereen wordt verzocht vóór 14.00 uur aanwezig te zijn.

14.02 uur: Declamatie 'Symfonie van Verlangen' door Jan Kammeijer, gevolgd door Romance in 'F' van Beethoven gespeeld door James Last in Concert.

Onthulling/overdracht van het door mij ontworpen embleem door resp. kunstschilderes Mevrouw H. Gerretsen-Verhagen en de jeugdige graficus Jules Kammeijer.

Hierna tot **circa 17.15 uur:** Dia-Serie — Cor Jansen: Een wandeling door ons Nationale Park 'De Hoge Veluwe'.

Muzikale omlijsting: Jelle Wagenmakers.

Pauze.

Dia-Serie — Will H. van Schieveen: Onverwachte ontmoetingen.

Circa 17.15 uur: Vertrek voor de jachtmaaltijd in Restaurant 'Rust een Weinig', Hoenderloo. Aanvang 18.00 uur. Kosten all in f 16,-.

Desgewenst kunt u de dag inkorten; dan dient u wel voor 14.00 uur in De Waldhoorn te zijn.

Inlichtingen telefonisch, liefst tussen 18.00 en 19.00 uur: J. Kammeijer, Hanengewei 3, Ermelo, telefoon 03417-3962.

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 2: Het doel van de vereniging is het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park 'De Hoge Veluwe' (hierna te noemen het Park) en het desgevraagd bijstaan van de stichting genaamd 'Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe' (hierna te noemen de Stichting) bij de uitvoering van haar taak.

Artikel 3: De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

- a. jaarlijks één of meer zogenaamde Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
 - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park betreffende;
 - c. publicaties te doen verschijnen;
 - d. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 2 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park.
-

BESTUUR:

Jhr. W.H. de Beaufort	- ere-voorzitter
D.A. Kramer	- voorzitter
W.H. Borst	- vice-voorzitter
H.C. Haitink	- secretaris
	Prins Bernhardweg 10, Oosterbeek, telefoon 085-335455
Mr. Ph.A.J. Mees	- penningmeester
Ir. B.T. Bosman	
Drs. W.J. Doude van Troostwijk	
Mr. F.Th. Dijkmeester	- burgemeester van Apeldoorn
Mevr. W. Ebrecht-van Riemsdijk	
G.A. Kolk	
Drs. J.C.H. Oudemans	
Drs. J.A.F. Roelen	- burgemeester van Arnhem
J. Slot	- burgemeester van Ede
K. Stapel	

Adviserende leden:

Ir. H. van Medenbach de Rooy	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Drs. R.W. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

De minimum-contributie bedraagt f 10,- voor gewone leden; voor huisgenoten van leden f 3,50; voor jeugdleden (tot 18 jaar) f 1,-. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor ten minste f 10,- per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegezonden. Contributies dienen overgemaakt te worden aan de Vereniging 'Vrienden van De Hoge Veluwe', giro 95 19 93 te Arnhem.

